

Historie

Dobromila Brichtová

Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku

O úzkých, až přátelských vztazích mikulovských Dietrichsteinů s vídeňskými Habsburky je obecné povědomí. Postavení u dvora, které s sebou neslo povinnosti politické, administrativní a společenské, jehož dosáhl Ferdinand Josef, 2. kníže Dietrichstein (1636–1698), se dá srovnat s kariérou jeho praděda Adama Dietrichsteina a prastrýce kardinála Františka Dietrichsteina. Ferdinand převzal panství po otci Maxmiliánovi v roce 1655. Úřední dráhu zahájil na Moravě jako nejvyšší zemský komorník (1655–1664), do roku 1666 byl moravským zemským hejtmanem. V letech 1666–1673 byl nejvyšším hofmistrem dvora první manželky Leopolda I., mladičké Markéty Marie španělské. Vrcholu politické kariéry dosáhl v roce 1683, ve svých 47 letech, kdy byl jmenován nejvyšším hofmistrem Leopolda I. a předsedou Tajné státní konference. Byl považován za neinformovanější osobnost císařského dvora a spolutvůrce habsburské politiky. Spravoval obrovský rodný majetek, byl jedním z nejbohatších šlechticů rakouského soustátí.

Mikulov byl majorátním sídlem rodiny Dietrichsteinů. Kníže sice od vstupu do vídeňské dvorské politiky natrvalo sídlil ve Vídni, ale v Mikulově pracovala správa panství v čele s hejtmanem. Vzájemný písemný kontakt byl nepřetržitý. Ferdinand patřil k nové knížecí vrstvě, která naplňovala barokní nutnost reprezentace nejen v sídelním městě monarchie, ale budovala si vlastní knížecí rezidenci v centru rodového panství. Elegance sídla,

výstavnost města a přítomnost církevních institucí náležely do komplexu obrazu významného centra. Existence poutního místa povyšovala celý obraz do nejžádanější polohy. Mikulov měl poutní místo od časů kardinála Dietrichsteina, který zde dal postavit první loretánskou kapli v českých zemích. Kultovním předmětem v ní byla soška černé Matky Boží, kterou přivezl ze Španělska.

Pověst o zázracích mikulovské loretánské madony oslovila zbožného císaře Leopolda I. V létě roku 1672 vykonal se svojí ženou Markétou Marií a několika dvořany náboženskou pouť do Mikulova, jistě příjemnou i v tom ohledu, že hostitelem byl jemu a zejména pak císařovně blízký Ferdinand Josef Dietrichstein. Císař

Ferdinand Josef, kníže Dietrichstein (1636–1698)

nevyjžděl na návštěvy českých zemí často. Za dlouhou dobu své vlády pouze pětkrát, přičemž jednou to byla právě návštěva dietrichsteinského Mikulova.

V rodinném archivu Dietrichsteinů (fond G 140, i. č. 79, Moravský zemský archiv Brno) je zachován popis návštěvy císařského páru v Mikulově, psaný knížetem – jeho instrukce k přípravám a odpovědi mikulovského hejtmána informujícího o provádění příkazů, účty za potraviny a jídelníček hostin od pátku 15. do pondělí 18. července 1672.

8. června 1672 poslal kníže mikulovskému hejtmánovi instrukci, kterou určil, co je nutno v mikulovském zámku opravit a zkontrolovat. Bod za bodem se dotýkal nedostatků a přikazoval řešení:

Dubovými obklady mají být obloženy schody k velkému sálu. Má být provedena již dříve slíbená oprava schodů do zahrady. Hejtmán má nechat vyrobit tři nebo čtyři tucty sedaček, aby byly ve všech pokojích. Na zámek je třeba nechat přivést 20 sáhů dobrého suchého dřeva na topení, také dát vyčistit všechny zámecké stáje, což je koneckonců nutné i tak. Zároveň se musí vyčistit celý Zwinger (prostor pod západním křídlem zámku, v sousedství konírny a grotty), protože je sem vidět odevšad. Velký spodní sál musí být čistě vyklizen a opravena podlaha, stejně jako v ostatních pokojích. Ve městě má být všude zameteno a opraveno dláždění. Je třeba opravit můstek v Thiergarten, opravit městskou dlažbu a zamést na předměstích. Můstek na Insel (ostrůvek s letohrádkem uprostřed rybníka Portz jihovýchodně od Mikulova) ať je vysypán bílým drobným šterkem z lomu, ale pozor – žádné velké kusy. Na Inslu je nutno opravit ohradní zeď kolem parčíku u loveckého zámečku, vysadit zde špalír (z křovin). V parčíku (Lustgarten) nahoře, kudy se jde k Themelově zahrádce, opatřit branku latěmi, aby zvěř nemohla do okrasné zahrady. Mělo by zde být 20–30 zajíců, protože císař tu bude lovit. Kníže zmínil též dodnes částečně dochovanou podzemní chodbu, která má být upravena. Velitel garnizóny ze Špilberka bude jít s císařovým komorníkem, před příjezdem císařských s hejtmánem. Císařovu kurýru je třeba předvést ubytování mimo zámek.

27. června 1672 poslal kníže další instrukce, velmi podrobné předchozím. Některé z nich ještě rozšířil 7. července. Jestliže vezmeme v úvahu, že Ferdinand od roku 1666 trvale sídlil ve Vídni a byl zaměstnán povinnostmi hofmistra císařovny, je udivující jeho dokonalá znalost stavu budov a schopnost vyslovit řešení. Tak přikazuje:

V pokojích v sousedství malovaného sálu jsou podlahy černé od kouře, je třeba vyměnit latě a přibít je. V pokojích v sousedství kaple musí stolař opravit podlahy, protože se zde je možno postavit už jen na několik prkének. V pokojích kancelistů u velkých schodů ať stolař podlahy opraví latěmi a prkny. Ke schodům, které vedou ke kapli, je třeba dát nejméně jedno zábradlí. Zakouřená kamna se musí natřít. Do prvních dvou císařských pokojů kníže přikázal nevcházet, jako by chtěl zabránit novým nepořádkům tam, kde je vše v pořádku. Do císařské ložnice přikázal dát paraván a otevřít okna, aby pokoj vyschnul. A protože na dvou místech byly paravány pro dvě postele krátké, přikázal posunout komodu ke druhému stolu, který stojí u okna. V černém pokoji vedle dveří u okna nařídil postavit baldachýn a pod něj křeslo s pěkným sametovým potahem. Stůl u druhého okna má být pokryt tureckým koberec. Ke stěnám na bocích se mají postavit dvě lavice polstrované pěknou látkou a na císařskou stolicí dát zelené sametové polštáře. V malovaném sále je nutno dát na stůl sametový koberec, kdyby zde chtěl císař jíst, a na dva stoly, které zde stojí, položit turecký koberec a červený damaškový. Musí se připravit ostatní sametové koberce, na terase mohou být při pěkném počasí použity dva. Sklem, přivezeným z Brna, se má zasklít předsálí. Na dlouhou lavici u stříbrné komory (pro ukládání stolového stříbra) je třeba dát udělat potah z dobré kůže. Do pátku 15. července se musí vyčistit všechny tři studny (kašny) v parku a je nutné udržovat čisté schody k vínu. Na sobotní večer se má připravit pokoj na Inslu a sklepníkovu kuchyni uvolnit pro císařského kuchaře. Zavazadla hostů se budou

skládat v bednárně. Lázeň se musí uvolnit pro lidi nejvyššího komořího. Pro císařského topiče je zapotřebí uvolnit klenutou místnost u malovaného sálu a pro tohoto topiče a císařského komorníka připravit bydlení u Brněnské brány. Vrchní komoří bude spát v pokoji se zelenou postelí, vrchní štolba ve zlatém pokoji. Pro případ, že kníže nebude jíst ve velkém spodním sále, je nutno nachystat 32 židlí do horního velkého sálu. Připravit se musí plechové svícny na zdech a tři velké mosazné. Dále píše kníže, že ve spodním velkém sále stojí bedny, které, jak doufá, budou odstraněny. Dole na schodech, po kterých se jde do velkého sálu, nařizuje dát plechové svícny a sentinely, do salety a malovaného sálu připravit stojací svícny z mosazi a čisté dřevěné svícny z kostela. Ovoce přivezené z Brna chce nechat uložit do sklepa vedle kuchyně. Nařizuje připravit ve městě sedm bytů pro hosty – vrchního komořího, štolbu, hraběte Waldsteina, hraběte Harracha – u purkmistra, na poště a v Johannově domě, radnice má zůstat volná pro šenk. V okamžiku vjezdu jejich veličenstev do městské brány mají trubači zatroubit. Ve městě musí být každý večer od půl desáté do půlnoci zažehnuta světla na domech, protože před touto hodinou sotva budou hosté doma. Dřevo na otop se má přivezt do zámku, u jízdárny složit 2–3 velké náklady, přitom však dát pozor na volné přístupy v předsíních. Nikdo nesmí trpět žízni, každému z hostů je nutno vyhovět, i kdyby požádal o jedinou sklenici piva nebo vína. I komorník musí hostům vše vydat, vyjit vstříc. Pivo musí být stále na ledu. Ohňostrůjci a jeho lidem má kuchař denně dávat maso, chléb a víno.

29. června odpověděl hejtman Palmberger na příkaz knížete ze 27. června. Píše, že s radostí vyplní příkazy.

Ke štikám z Poysbrunnu objednal další ryby (z Kobyli), jelena z Polné prý není možné přivezt. Raci jsou objednáni, drůbež je již na místě. Hejtman má obavy, že na Inslu bude pro panující velká vedra málo zajíců. Navrhuje využít možnost ubytování v novém domě jistého Hertodta, protože zámek bude plný hostů.

4. července psal hejtman knížeti do Vídně další zprávu o tom, co vše je pro návštěvu připraveno.

Nachystáno je 50 kapounů, jaké nikdo jiný než jistý Sopherd nedokáže vypěstovat, dále 200 slepic, 200 kuřat, 12 mladých tučných husí, 12 krůt, 30 kohoutů, 20 telátek z panských dvorů z Pouzdřan, Strachotína a Mikulova, 30 jehňat z panského ovčína. Bažanty, jeleny a srnce chce hejtman živé, protože v tomto počasí by se těžko déle udrželi čerství.

15. července, v den příjezdu hostů, předložil hejtman knížeti návrh jídelníčků.

Píše, že z Kounic (Dolních) byly poslány dva živí jelena a jen deset živých bažantů, k vypuštění na Inslu byl přivezen jeden jelen a tři srnci ze Židlochovic. Z Pouzdřan byl poslán jeden střelený srnec pro kuchyni. Z ryb měly být na jídelníčku štiky, kapři, pstruzi, cejni, karasi, sardele, parmy, mřenky a raci z vrchnostenských rybníků a z Dyje u Drnholce a Dolních Věstonic. Ve stájích bylo připraveno krmivo pro koně císařského kočího, vrchního lovčího, velitele Špilberka a jeho oddílu, dvorské lovecké koně, koně zemského hejtmana a vrchního komořího a pro kočárové koně, kteří přivezli z Vídně dámy. Dále jsou připraveny lodě na projížďku, ohňostrůjce a jeho lidi, od zemského hejtmana byly přivezeny pstruzi.

13. července kolem 6. hodiny odpolední vyjel císařský pár s doprovodem z Vídně. O půl desáté přijeli do Wolkersdorfu, městečka vzdáleného 12 km od hranic města Vídně směrem k Mikulovu. Přenocovali ve vodním loveckém zámečku, který patřil Habsburkům.

V pátek 14. července následujícího dne si vyjel císař na lov. Císařovna po obědě odjela do Wilfersdorfu, městečka ležícího asi 6 km východně od Mistelbachu, sídla knížete Karla Eusebia Liechtensteina a Johanný Beatrix, sestry knížete Ferdinanda, kde byla přivítána syny a dcerami hostitelů. Zde císařský pár přenocoval.

15. července 1672

Následujícího dne v sobotu 15. července společnost poobědvala ve Wilfersdorfu. Po obědě, kolem třetí hodiny, pořádala kněžna slavnost – „schöne Merenda“. Pak společnost odjela do Mikulova. Kolem sedmé hodiny večerní vystoupili u Lorety. Jeden z kanovníků sloužil malou modlitbu, kapucíni a piaristé stáli po stranách kostela a zpívali litanie. Když císařský pár vjel do města, bylo ze zámku vystřeleno poprvé, když vystoupili u Lorety, podruhé, třetí výstřel zazněl, když přijížděli k zámku.

Císařský pár vítalo u první brány na předměstí 15 chlapů ve zbroji. U druhé městské brány, která uzavírala jižní část náměstí, očekávali hosty měšťané. Na radnici byla vyvěšena městská vlajka a stálo zde asi 50 mužů. Na zámek bylo pro bezpečí císaře pozváno 50 mužů císařské posádky ze Špilberku.

Protože hosté přijeli na zámek až v osm hodin, odebrala se císařovna, doprovázena fraucimorem a kavalíry, do ženských komnat. Brzy se sešli všichni u knížecí tabule – německé a španělské slečny, vrchní komoří a jiní vysokí ministři, moravští a jiní kavalíři. Tabule byla uspořádána do tvaru velkého L. U stolu sedělo 20 hostů, jmenování jsou vrchní komoří, hrabě Walter Leslie, švagr knížete Ferdinanda, hrabě Althann s manželkou. Jídelníček nabízel polévku, pstruhy v polévce (v rosolu?), štiky pečené a štičí paštiku, zavařeně (nakládane) želvy, rýži zapečenou a vařenou v mléce, artyčoky, zelený salát, sladký salát, pečené raky, studené paštiky z raků v košičkách, grundle (mřenky), frillade (?), zavařené ovoce, dort se sněhem, krapfle (koblihy) plněné citronovou zavařeninou, plněné španělské „vizele“.

16. července 1672

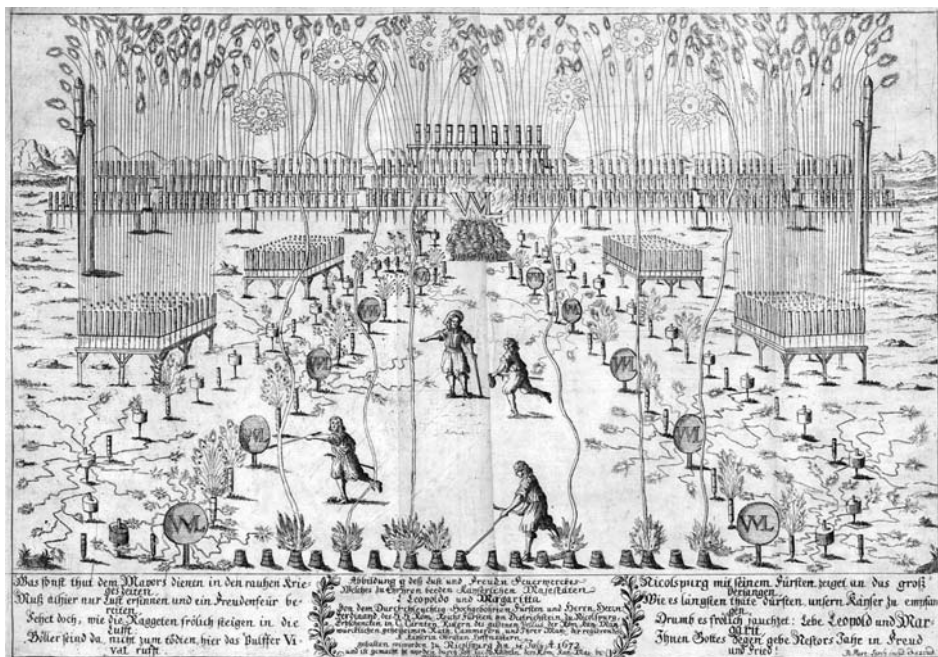
16. července v neděli císařský pár s částí fraucimoru navštívil bohoslužbu v zámecké kapli. Poté všichni odjeli do loretánského kostela na zpívanou mši a prohlédli si klenotnici a kostel. Na zámek šli společně pěšky parkem. U tabule zpívali císařští muzikanti. Od oběda hosté vstali ve tři hodiny, opět se zastavili v Loretě a poté všichni odjeli do Lednice, kde je přijal kníže Karel Eusebius Liechtenstein s kněžnou a starou hraběnkou Althannovou. Dochovala se korespondence mezi knížetem Ferdinandem a jeho sestrou, ve které si v průběhu císařské návštěvy upřesňovali její harmonogram. K obědu bylo uvažováno o zopakování jídelníčku z předešlého večera, v případě, že budou čerství pstruzi, měli se podávat nadívaní, k večeři mělo být nachystáno podobné jídlo jako předešlého dne.

17. července 1672

V pondělí si hosté vyslechli bohoslužbu ve farním kostele. Po mši následoval oběd, při němž bylo ke stolu pozváno 43 hostů včetně generála Raduit de Souche, který přijel předchozího dne večer. Byla tam též slečna z Proskova, jejíž snoubenec byl u dvora komořím. Kuchmistr navrhl následující jídelníček: medová polévka, kapouni s rýží, plecko z jelena s chlebem, zvěřina v černé polévce, biskot – dvakrát pečený chléb, hovězí s olivami, španělská paštika, anglická paštika, pečení kapouni, zajáci, zelený salát, sněhové mléko, sladký salát pro fraucimor, mladé husy, ovocné dorty, paštika z tučných hus, jazyky, šunka, studená paštika z krocanů, kýta plněná na anglický způsob, máslové pečivo, meruňkový kompot, španělské kroužky.

Po jídle si hosté prohlédli grottu, umělou jeskyni vybudovanou v západním bastionu zámku, kterou se procházelo do konírny. Navštívili sklep s velkým sudem a pak odjeli ze zámku na předměstí k piaristům. Odtud císařští odjeli na Insel, ostrůvek uprostřed Portského rybníka, kde byl uspořádán malý lov. Císař zastřelil tři slepice a dva zajíce, císařovna jednu slepici. Poté císařský pár s kavalíry a fraucimorem nasedl do dvou lodí a dobrou hodinu se vozil po rybníce. K projížďce jim hráli císařští muzikanti. O půl desáté večer se hosté vrátili alejí na zámek. Před večeří byl v zámeckém parku uspořádán ohňostroj. V průběhu tři čtvrtě hodiny bylo vypáleno mimo jiné 200 ohnivých koulí a 100 raket. Z 280 světél byla sestavena písmena Vivat Leopoldus Margarita.

Kněžna darovala císařovně pár bohatých rukávů (Ärmel), osm kusů slavnostních stuh a modrý a růžový věnec na zlatém podkladu. Císaři věnovala do zlatého rámu zasazené

Ohňostroj, provedený na počest císařského páru, byl hned následující den zaplacen jeho autorovi Johannu Jacobovi částkou 285 zl. Za dva vozy nákladu z Vídně bylo zaplaceno 5 zl., malíři, který kreslil průběh ohňostroje, byly vyplaceny 4 zl. Hejtman kresbu přiložil ke zprávě. Kniže dal scénu ohňostroje vytisknout ve 24 exemplářích, 30. srpna za grafiky zaplatil 1 zl. 12 kr. Grafický list je uložen v Regionálním muzeu v Mikulově pod inv. číslem 3813.

slonovinové obrázky, na kterých bylo (namalováno) více než sto figur. Pan komoří obdržel stříbrný obraz s filigrány (Canaletto), dva španělsí šlechtici dostali stříbrné obrazy, slečny růžence se stříbrem.

Večere byla opět opulentní: biskot, různé teplé paštiky, svíčková a srnčí pečeně, sladký salát pro fraucimor, mandlové krafle, kapouni, studené husí paštiky, studená krůta, brambory, pistáciový dort, angreštový kompot, citronové želé, mandlový nákyp a plněná jablka. Večere byla tichá, po ní všichni přespali na zámku.

18. července 1672

V úterý 18. července hosté posnídali dort ze žemlových taštiček, sladký salát a studené sladké krafle. Jejich milosti si poslechly malou mši v Loretě, při které zpívali loretánští chlapci (seminaristé piaristického gymnázia v Mikulově) litanie. Po velké mši ve farním kostele sv. Václava byl ve velkém sále podáván oběd. Kniže pozval ke svému stolu jenom kavalíry a pochlubil se jim anglickým psem. Kněžna pozvala paní k jídlu v pokojích fraucimoru. V šest hodin jela dámská společnost na projížďku po okolí. Císař v sedm hodin odjel za nimi do Wilfersdorfu, kde byla pořádána merenda. Společně si prohlédli zahradu, po níž je prováděl kniže Hartmann Liechtenstein. Všichni se brzo vrátili do Mikulova.

19. července 1672

Ve středu hosté vstávali v 6 hodin. Císař po mši, před 9. hodinou, odjel na koni na projížďku s kavalíry. Kněžna poslala do Wilferstorfu kočár, který měl odvézt hraběnky Althannovou a Harrachovou do Vídně. Stala se však „štrapáce“, kočár se cestou převrhl. Hraběnka Harrachová si narazila nohu a měla pak na ní „modrý flek“, hraběnka Althannová měla na hlavě bouli.

20. července 1672

20. července, v den císařovniných jmenin, byla ve spodní zahradě provedena serenáda, zpívaly se čtyři kusy. V rajské zahradce byla připravena tabule v podobě půlměsíce. Jakmile bylo po osmé, vydali se císař, císařovna a císařovna Eleonora, arcivévodkyně a fraucimor i dvůr ke stolu do rytířské jizby. Připravená serenáda nebyla provedena, protože císařovna chtěla tančit. Sál byl proto vyklizen pro tanec.

21. července 1672

21. července píše kníže stručně, že „dnes bylo oznámeno, že má být uzavřen mír s Francií. Císař v jednu hodinu odjel na lov.“

Tady zápis o průběhu návštěvy končí. Císařská návštěva se protáhla z plánovaných čtyř dnů o tři dny déle.

Nedohledala jsem jmenný seznam hostů. Z popisu návštěvy a vyúčtování nákladů víme, že s císařským párem přijela též Eleonora, císařovna vdova, třetí manželka Ferdinanda III., a nejmenovaná arcivévodkyně.

Z dvorské šlechty přijeli Karel Ferdinand z Valdštejna, nejvyšší dvorský komoří, a jeho snoubenka slečna z Pruskova, vrchní štolba Gundakar Dietrichstein, Ferdinand Bonaventura hrabě Harrach – rakouský vyslanec ve Španělsku – s manželkou a dcerami, dále majitel Vranova nad Dyjí hrabě Michal Adolf Althann s manželkou, hrabě Fridrich Oppersdorf – manžel Ferdinandovy starší sestry Eleonory, dále kníže Hartmann Liechtenstein z Wilfersdorfu, Walter hrabě Leslie – švagr knížete Ferdinanda, Karel Eusebius Liechtenstein s manželkou – sestrou mikulovského knížete.

Z císařovniných lidí Mikulov navštívili arcibiskup valencijský Cardona a tři španělské dámy a tři španělští pánové. Zemskou šlechtu zastupovali moravský zemský hejtman František Karel Libštejnský, hrabě Kolowrat, Pruskovský Jiří Kryštof II., hrabě, Jan Jáchym hrabě Slavata a obránce Brna Raduit de Souches, který v dubnu 1646 osvobodil od Švédů i Mikulov, Děvičky a Falkenstein.

Zámek měl pokoje vymezené pro císařské návštěvy a tyto prostory byly zřejmě udržovány. Stav ostatních pokojů byl pravděpodobně méně dobrý. Bylo dokonce nutno vyměňovat špatné podlahy. Kníže znal dokonale stav svého domu, příkazy jsou věcné a technické, často s lehkou výčitkou – např. že opravy nejsou již dávno hotovy a v reprezentativních prostorách je dokonce složeno obilí. Zámek byl mobiliárem vybaven zřejmě dostatečně, pouze stolní stříbro bylo přivezeno vozem z Vídně. Jestliže interiéry byly zanedbané, v parku tomu zdá se bylo jinak, žádné zásadní příkazy k jeho úpravám kníže nevydal. Podle popisu panství z roku 1655, kdy je kníže Ferdinand přebíral, byl park ozdoben květinami a citronovými a pomerančovými stromy. Ve středu východního plata parku se počátkem padesátých let stavěla fontána. Smlouvu na zhotovení soch Hercula a Baccha uzavřel Ferdinandův otec Maxmilián se sochařem a kameníkem Františkem Salou. (Torzo této fontány bylo v roce 2004 po restaurování opět uvedeno do provozu.)

Podstatné stavební investice začal kníže až v roce 1674, tedy dva roky po císařské návštěvě. Přesto se již mluví o možnosti stolování na terase, o které víme, že byla stavěna až v sedmdesátých letech. Zdá se tedy, že tuto funkci plnila přírodní terasa pod jihozápadním bastionem, spojená s obytnými prostory schodištěm. (Schodiště bylo nerozvázně zbouráno v sedmdesátých letech 20. století.)

Instrukce k přípravám v pokojích dávají představu o skladbě obytných prostor zámku ve druhé polovině 17. století. Pouze však přibližnou, nejstarší dochované plány zámku pocházejí z roku 1719, kdy byla připravována přestavba po požáru zámku. Lokalizace jmenovaných místností může být tématem dalšího výzkumu.